

opusdei.org

Staten sätter sig inte till doms över sanningshalten

Martin Rhonheimer, professor i politisk filosofi vid Opus Dei-universitetet Santa Croce i Rom, om den kristna och den sekulariserade staten.

2011-01-10

Professor Rhonheimer, om och om igen diskuteras för närvarande i Tyskland begreppet om den kristna kulturens förebild, och vilka som är kriterierna för

**integrationen av muslimer.
Biskopar och politiker framhöll,
att den ledande kristna kulturen
var jordmånen som grundlagen
uppkommit i. Leder 2000 års
historia om kristendomen
verkligen fram till den tyska
grundlagen?**

Den demokratiska staten med sin frihet och sin författning är naturligtvis inte ett enkelt resultat av kristendomen. Även modernismen och upplysningen är utan tvivel dess faddrar. Men man måste ändå säga, att denna stat har växt fram ur kristendomens mark. Det speciellt kristna särskiljande mellan politik och religion har skapat förutsättningen för det. Vi får inte glömma, att kristendomen var den första religionen, som inte härledde en världslig rättskipning eller ett politiskt system från sina heliga skrifter. Denna grundläggande karisma, som just skiljer politik och

religion, har visserligen aldrig i verklighet genomförts på grund av olika historiska omständigheter. Ja, ofta förekom en stark sammanblandning av andligt och världsligt välde, fastän den speciellt kristna dualismen gång på gång tenderade till deras upplösning. Orsaker till dessa sammanblandningar var den konstantinska vändpunkten, romerska rikets fall och att kyrkan därigenom övertog en helt ny civilisatorisk och politisk roll. Därtill kom skyddet som det frankiska kunga- och kejsardömet gav, kyrkans självhävdelse och dess kamp för sin frihet under investiturstriden och senare också följderna av reformationen och den därav uppkomna konfessionaliseringen av politiken. Och naturligtvis var upplysningen, som egentligen fått liv av kristna rötter, här en nödvändig korrigerande och även något nytt. Det finns en särskild legitimitet hos

modernismen, och ändå kommer även den från kristna rötter, liksom även ursprunget av den moderna författningsstaten och även av frihetskstitutionen av anglosaxisk prägel med sin centrala föreställning om rule of law ("Rättens herravälde). De går tillbaka till den kristna medeltiden, som har lagt grundvalen för det moderna sekulära rättstänkandet i Europa.

**Skulle man kunna säga:
Kristendomen var den nödvändiga,
men inte tillräckliga
förutsättningen för den moderna
staten?**

Ja, absolut. Tänk på Islam. Inom Islam hör just likställigheten mellan politik, juridik och religion till grundläggande karisma. Islam är ju mer än en religion, den är även en rätts- och samhällsordning. Den gör anspråk på totalitet, och intressant är, att den i historien egentligen

aldrig kunde förverkligas helt. Men det hör till dess grundläggande karisma. Inom kristendomen är det precis omvänt. För att komma fram till en positiv relation till upplysning och modernism, behöver kristendomen inte förneka sig själv och kan återvända till sitt ursprung, vilket ju sista konciliet gjorde med sin lära om religionsfrihet. Däremot har islam här problem: när den återvänder till ursprunget, möter den alltid sin ursprungliga tanke om enhet och koranens ursprungliga anspråk på andlig-politisk-social totalitet och rättstraditionen, som är en följd därav. Detta är Islams stora problem.

Ni nämnde konciliet. Nu förebrår Pius-broderskapet konciliet ett brott mot traditionen, framför allt i frågan om religionsfrihet. Och har de inte rätt? Pius XII var gentemot Icke-katoliker enbart beredd att tolerera deras tro.

I praktiken kunde tanken på tolerans på 1800-talet gå mycket långt, och så var det också. I praktiken erkände påvarna religionsfriheten de facto. Det de inte erkände, var dess principiella läromässiga motivering, såsom då inomkyrkliga liberaler som Laménais och Montalembert krävde. Vad hände då på konciliet? Benedikt XVI har i sin hermeneutik om konciliets reform urskilt två plan: principernas plan och planen för deras användning. Han säger helt tydligt, att kyrkan med Andra Vatikankonciliet har accepterat väsentliga aspekter på idén om den moderna staten, särskilt dess neutralitet beträffande religionen. Men ingenting har förändrats i dess självbild som den sanna kyrkan. Här finns det en fullständig kontinuitet. Diskontinuitet finns däremot i frågan, vilken uppgift staten har med avseende på den sanna religionen. Den traditionella uppfattningen bestod i att staten hade som uppgift

att genomdriva den sanna religionens, kyrkans, krav på sanning. Pius-broderskapet har en odifferentierad uppfattning om tradition. Men inte allt som är traditionellt hör till traditionen i teologisk mening, åtminstone inte till det avgörande planet om trons och moralens principer, där det inte kan finnas någon diskontinuitet.

Men har Pius-broderskapet inte det traditionella argumentet "fel har inga rättigheter" på sin sida?

Rent moraliskt har fel inga rättigheter. Felet som sådant är alltid av ondo. Ingen har därför en moralisk rättighet att sprida ett fel, som erkänts som ett sådant. Inte heller den moderna vetenskapen ger existensberättigande åt felet, annars vore det ingen vetenskap. Här gäller det en politisk-juridisk fråga och såtillvida också rätten till misstag. Vem avgör politiskt, vad som är fel

och vad som är rätt? Det vill säga, det är egentligen inte något uttalande om religion utan en fråga, vilka rättigheter personer har i samhället. Detta erkändes inte av traditionalisterna, och därmed har de upphöjt denna fråga till att bli dogmatisk.

Det vill säga att konciliet växlade över till andra perspektiv: bort från sanningens rättigheter till personens.

Detta är den springande punkten. Naturligtvis är det begripligt, att påvarna tog avstånd från 1800-talets stridbara sekulärstat. Men det lyckades under andra Vatikankonciliet att koppla bort denna sekulariserade ideologi från den rätta uppfattningen om den sekulära staten och dess uppgifter. Kyrkan talar i dag om "en sund sekularism av staten". Konciliet försvarar utan eftergift, att det finns

en religiös sanning, att denna läres ut i sin helhet bara av katolska kyrkan och att människan är skyldig att söka sanningen. Det är emellertid inte statens uppgift att sätta sig till doms över vad som är den sanna religionen. Skilsmässan mellan stat och kyrka är ett förvärv av den moderna civilisationen, som tydligt är anlagd i kristendomens grundläggande karisma och har sina rötter i evangeliet ("Ge kejsaren vad som tillhör kejsaren, och Gud vad som tillhör Gud"). Det betyder inte, att staten inte kan gynna en religion, som är dominerande och hör till en historiskt uppvuxen kultur, såvida den inte leder till medborgerlig diskriminering av oliktankande. Det gör den emellertid inte därför att den erkänner religionen som den sanna religionen, utan därför att den tillhör majoriteten och är en del av ett folks kultur. Det är inte statens uppgift att sätta sig till doms över religionens sanningshalt.

Men staten måste ständigt sätta sig till doms över sanningar, när den stiftar lagar. I vad mån kan moral och rätt skyddas?

Staten skall bara straffa sådana brott som omöjliggör eller försvårar livet i samhället i fred och rättvisa.

Kriteriet är alltså politiskt – det allmännas bästa – inte moraliskt. Det är inte fråga om att fostra människor till goda människor utan om att upprätthålla den offentliga ordningen och att garantera människors samlevnad i fred och frihet. För det fordras ju också ett minimum av offentlig moral och ett behov av kriterier för rättvisa, som är beroende av en förnuftig politisk överenskommelse. Staten kan endast se till det yttre. Vad som händer i människors hjärtan vet bara Gud, och för det finns sedan en gudomlig domstol. Detta skyddar den mänskliga lagen från att bli totalitär: åsikter får inte straffas, bara yttre

beteenden. Även detta kan visserligen vara omoraliskt på ett sätt, som skadar det allmänna bästa. Varje lag har i detta avseende en ”fostrande” uppgift, eller bättre sagt: den skyddar substantiella etiska värden och underlättar, respektive försvårar därmed moraliskt beteende.

Hur långt sträcker sig området för giltighet av *minimum morale*, alltså ett minimum av moral, alltså ett minimum av sedlighet, som staten måste fordra och garantera? Ett aktuellt exempel: Maltas katolska kyrka har nu uttalat sig mot legalisering av skilsmässa. Tvingar man då katolska särförhållanden på allmänheten eller får staten förbjuda sina medborgare att skiljas?

En svår fråga. Enligt katolsk uppfattning är äktenskapet av naturlag oupplösligt, för att det gäller

för alltid, därför att det instiftats på obegränsad tid – en oupplöslighet vilket uppenbarelsen har bekräftat. Det finns ingen sann kärlek, som inte säger ”för alltid” och ”för alla händelser”. Teoretiskt kan var och en se detta med blotta förnuftet.

Däremot att leva med ett misslyckande kan man för det mesta endast med blicken riktad mot Korset, alltså i tron. Dessutom grumlas den mänskliga förståelsen av situationen, i vilken människan befinner sig som en följd av arvsynnen. Kanske inser bara katoliker, att äktenskapet inte kan upplösas, och för detta har de ju också hjälp av kyrkans lära. I den mån som detta hör till naturrätten, är det principiellt bindande för alla och även staten skulle kunna reglera det så. Men i ett pluralistiskt och demokratiskt samhälle är det inte alls möjligt, ty i ett sådant samhälle kan man inte stifta lagar, som är obegripliga för ett flertal människor.

Naturrätt är ju ingen giltig rätt utan en metarätt, en måttstock enligt vilken man kan mäta rättvisan i den positivt gällande rätten. Man kan inte åberopa naturrätten för att åsidosätta den positiva rättens giltighet. Och det är ju som det skall vara, så länge staten inte är en verkligt orättvis stat.

Blir det efterhand inte ett argument som är kritiskt mot demokratin, när sanningen alltid måste ta omvägen om flertalet människor?

Det är ju inte fråga om sanningen utan om allas väl. Vägen runt majoritetsbeslut är ingen omväg utan den rakaste vägen för att på ett praktiskt sätt säkra det allmänna bästa. Det är ingen cynisk pragmatism eller resignation utan ett uttryck för förståelse av realiserade villkor i politiskt agerande. Om man skulle avskaffa majoritetsprincipen,

skulle det bli komplicerat. Vad skulle man sätta i dess ställe? En upplyst eller kristen monark? En politbyrå? På vilket sätt skulle de vara legitima? Vem skulle ge dem makten?

Dessutom vore detta ingen garanti för rättvisa lagar, tvärtom. Nej, den demokratiska majoritetsprincipen är den mest genomskinliga och direkta vägen för att nå ett förnuftigt politiskt avgörande. Om det inom samhället finns olika uppfattningar om ont och gott, behöver man ju också överenskommelser, även det hör till det allmänna bästa och är ett villkor för fredlig samexistens.

Nu bekräftas samhällets överenskommelse i abortfrågan med den påföljden, att vi i Tyskland och på andra håll faktiskt har en tidsreglering med undantag till strax före födelsen. Blir det vid abortfrågan inte verkligen tydligt, att man inte kan skilja på sanning och det allmänna bästa?

Naturligtvis är det statens uppgift att skydda liv. Men om man inte kan finna någon demokratisk majoritet, har man ett problem. Det är därför vår uppgift som kristna att göra samhället känsligt för denna orätt. Man kan inte ge staten skulden för allt. Staten består av sina medborgare.

Men oberoende av politisk majoritet uppstår frågan, om abort av naturrättsliga orsaker inte åter borde straffbeläggas

Naturligtvis. Med ett undantag, och där är jag överens med Robert Spaemann: då det är frågan om liv mot liv, får straff inte användas. Moraliskt sett anser jag, att den så kallade terapeutiska aborten är omoralisk. Men det är inte statens uppgift att tvinga en kvinna att offra livet för sitt barn. När det är fråga om våldtäkt, blir frågan en annan. Men alla dessa frågor förblir helt

teoretiska, så länge man inte kan organisera en majoritet. För att nå dit, måste vi arbeta med argument men även med att omvända hjärtan.

Men på vilket sätt? Med en diskussion om naturrätt? Den är till och med omtvistad bland teologer...

Men den kan inte ersättas.

Naturrätten är omtvistad, emedan den är så fundamental och som ingenting annat hör samman med personliga intressen, med personlig livsföring. Min moraliska insikt fungerar enligt vad jag är för slags människa. Men vi får inte låtsas, att en återgång till naturrätten inte fungerar. I princip är vi överens om att man inte får döda oskyldiga människor, emedan de är personer. Därför handlar diskussionen om abortfrågan om huruvida ofödda människor egentligen är personer. Detta är alltså en antropologisk

diskussion, och inte en diskussion om moraliska eller naturrättsliga normer. Dessa kan egentligen inte diskuteras. Och just därför är de som förordar aborter eller de som sysslar med forskning om stamceller så intresserade av att ofödda, respektive embryon inte betraktas som mänskliga personer med därav följande rättigheter.

Frågan om att legalisera aborter är således ingen fråga om naturrätten.

Nej. Naturrättsmässig är till exempel frågan om det är tillåtet att döda en ofödd människa, när hon utgör en fara för det egna livet eller om dödandet av oskyldigt liv är rättvist. Om staten skall göra aborten laglig eller göra den straffbar är en politisk fråga. Jag bejakar självklart ett långtgående skydd av det ofödda livet och anser, att den fria författningsstaten av rättsliga

orsaker är skyldig därtill, men att faktiskt säkerställa det är egentligen en uppgift för politiken, respektive den positiva rättsordningen. Bortsett från det har de flesta liberala abortlagarna inte uppkommit genom demokratisk lagstiftning. I Amerika har till exempel Högsta Domstolen fällt avgörandet, Den är en demokratiskt legitimerad men inte lagstiftande instans. Och processen är på demokratiskt sätt också omvändbar. Det kommunistiska Polen kände till aborten. Efter "die Wende" ("murens fall") blev den förbjuden. Vi måste förändra människorna och inte alltid bara se på staten. Detta måste man också lära sig i Tyskland: staten är gjord av människor och inte något som svävar ovanför människor. Det är vår stat, våra politiker, som vi har valt. Det finns just i Tyskland alltså en tro på staten, som inte bara består i att man av socialstaten förväntar sig frälsningen, men också gör den

ansvarig för allt som är dåligt. Men staten skapas av sina medborgare, och de väljer parlamenten och regeringarna och har slutligen ansvaret.

Men staten är en moralisk föreställning och gör det möjligt för oss att utveckla vårt sociala jag. Därigenom är den mer än summan av sina medlemmar.

Ja, naturligtvis är den mer än summan av sina medlemmar. Men det beror på oss, vem som tar besluten. Att kalla staten för en ”moralisk idé”, anser jag förfärligt. Denna uppfattning har fört människor vilse tidigare och har frigjort dem från sitt medborgerliga ansvar. Statens moral och dess institutioner – som alltså är mer än summan av dess medlemmar – lever slutligen på sina medborgares moral, på samhällets moraliska substans för att tala med Böckenförde. Här kan

man tillägga, att människans sociala natur inte förverkligas, såvitt hon inte är medborgare i en stat och inte identifierar sig bara med en bestämd överhet eller nation utan även med familjen, på arbetsplatsen och i de mest olikartade nätverken i samhället. Här efterfrågas ett ansvarsmedvetande för det allmännas väl. Vi kristna måste förändra samhället och människornas hjärtan, sedan kommer vi också att få andra lagar eller stifta dem.

Von Oliver Maksan, Die Tagespost, Würzburg, 3/12, 2010

pdf | Dokument automatiskt skapad från <https://dev.opusdei.org/sv-se/article/staten-satter-sig-inte-till-doms-over-sanningshalten/> (2025-08-11)